

ANDERMANS VEREN

In deze rubriek wordt in elk nummer van Limosa een kleine bloemlezing gegeven uit opmerkelijke artikelen verschenen in de internationale literatuur. We beperken ons daarbij tot artikelen die een verbinding met Nederland hebben, bijvoorbeeld doordat de betreffende soorten ook bij ons voorkomen of doordat de studies zijn gedaan door Nederlandse onderzoekers.

In deze aflevering bijdragen van Ingrid Tulp en Romke Kleefstra

- Tien losse bossen maken nog geen woud
- Waarom kraanvogels dansen
- Brandganzen op de korrel
- Ik hoor, ik hoor wat jij niet hoort

TIEN LOSSE BOSSEN MAKEN NOG GEEN WOUD

Voor veel soorten neemt het natuurlijke habitat af door de claims die mensen leggen op hun leefomgeving. Soms gebeurt dat in de vorm van grote brokken, maar vaker nog is er sprake van een langzame afbrokkeling in verspreide hapjes. Dat heeft dan als gevolg dat het beschikbare leefgebied een soort lapjesdeken wordt. Theorie voorspelt dat als habitatverlies gepaard gaat met zulke versnippering, soorten eerder zullen verdwijnen dan wanneer grote eenheden intact blijven. Dat komt doordat in kleine geïsoleerde stukken habitat deelpopulaties gemakkelijker zo klein worden dat ze uitsterven, en dan ook nog minder gemakkelijk worden hersteld door immigratie. Voor 17 vrij schaarse Europese bosvogelsoorten is nu de relatie onderzocht tussen de kans op voorkomen van broedvogels en de oppervlakte en verdeling van bos in de 50x50 km vakken van de EBCC *Atlas of European breeding birds*. De onderzoekers vroegen zich af hoe soorten verschilden in hun gevoeligheid voor versnippering en het verdwijnen van bos, en of versnippering daadwerkelijk de kans op verdwijnen vergroot.

Per 50x50 km vak bepaalden ze aan de hand van een grote landgebruik database hoe groot het oppervlak bos was. Daarbij scheurden ze loof, naald en gemengd bos over één kam. Als maat voor versnippering gebruikten ze het aandeel dat het grootste aaneengesloten stuk bos in dat vak innam in het totale bosoppervlak. Als dat bijvoorbeeld 90% was, betekende dat het meeste bos in één aaneengesloten gebied voorkomt. Sterk gefragmenteerde vakken kwamen niet verder dan 10% voor het grootste stuk bos; daar was de overige 90% dus verdeeld over heel veel nog kleinere stukken.

Slechts bij zeven van de onderzochte soorten beschreef het gebruikte statistische model het verband tussen het voorkomen van de soort en het areaal bos goed genoeg. Van al die soorten nam, zoals verwacht bij bosspecialisten, de kans ze aan te treffen af met het totale bosoppervlak in een vak. In aanvulling daarop was voor Auerhoen, Hazelhoen en Dwerguil de kans dat ze er voorkwamen kleiner naarmate het bos er meer versnipperd was. Een soort liet het omgekeerde zien: de Zwarte Specht profiteert kennelijk juist van versnippering. Ruigpootuil, Oeraluil en Drieteenspecht leken er geen voor- of

nadeel van te ondervinden. De onderzoekers zoeken de verklaring voor deze verschillen in de mate van voedsel en/of habitatspecialisatie, en de verspreidingscapaciteit van de soorten. Ze waarschuwen dat het waarborgen van voldoende bosoppervlak niet altijd genoeg is. Voor sommige soorten is het uitermate relevant hoe groot de stukken bos zijn.

Rueda M., B.A. Hawkins, I. Morales-Castilla, R.M. Vidanes, M. Ferrero & M. Á. Rodríguez 2013 (in druk). Does fragmentation increase extinction thresholds? A European-wide test with seven forest birds. *Global Ecology and Biogeography* DOI: 10.1111/geb.12079.

WAAROM KRAANVOGELS DANSEN

Alle soorten kraanvogels dansen. Niet in alleen in de paartijd en niet alleen volwassen vogels. Over het waarom van dit gedrag bestaan veel ideeën. In een overzichtsartikel in het tijdschrift Ibis schetst een Amerikaanse onderzoeker welke verklaringen hiervoor geopperd zijn en waarom hij denkt dat ze geen van alle afdoende zijn. Volgens hem is het namelijk simpelweg spelen.

In 1963 suggereerde Konrad Lorenz dat het dansen een verzoeningsceremonie betrof. Kraanvogels dansen echter vaak in situaties waarin ze volledig op hun gemak zijn en niet betrokken in een sociale interactie met anderen. Bovendien dansen ze ook vaak alleen. De meest gehoorde suggestie, dat dansen vooral een rol speelt in de paarvorming, verklaart niet dat heel jonge vogels al dansen, soms zelfs als ze nog maar enkele dagen oud zijn. Jongen die niet in een groep zitten dansen minder, terwijl eenmaal gepaarde oudere vogels nauwelijks nog dansen. De kraanvogeldans lijkt dus wel een sociale rol te vervullen, maar bij subadulte vogels is het niet waarschijnlijk dat het om paarvorming gaat. Ook de verklaring dat het dansen een vorm van overspronggedrag is lijkt niet op te gaan. De vogels doen het im-

mers vooral als ze ontspannen zijn en het werkt vaak aanstekelijk. De dans speelt ongetwijfeld een belangrijke rol in de hofmakerij, maar dat kan niet de reden zijn voor het dansen van jonge vogels, of het dansen in de overwinteringsgebieden.

De auteur denkt dat dansende kraanvogels vooral aan het spelen zijn, omdat het gedrag voldoet aan alle vijf criteria die worden gehanteerd voor spelgedrag bij dieren. Ten eerste dient het geen doel voor de overleving. Ten tweede is het spontaan, en levert plezier op. De auteur geeft toe dat het niet eenvoudig is vast te stellen of een kraanvogels plezier heeft, maar hij leidt dit af uit het feit dat ze vooral in ontspannen situaties dansen. Een derde criterium is dat spelgedrag verschilt van serieus gedrag doordat het elementen

hiervan bevat, maar vaak incompleet is. Ook hieraan voldoet het dansgedrag van de onvolwassen dieren, als het wordt vergeleken met het uitgebreide dansritueel dat een paar uitvoert. Criterium vier stelt dat het gedrag wordt herhaald, maar niet in een strakke stereotypische vorm. Ook dat is het geval bij het kraanvogeldansen: danspasjes kunnen van enkele seconden tot meerdere minuten duren en kunnen tussen één en tientallen keren per dag worden uitgevoerd. Ook het vijfde criterium, dat spelgedrag vooral wordt vertoond als het dier goed doorvoed en stressvrij is, gaat op voor het merendeel van de kraanvogeldansers.

Dinets V. 2013. Crane dances as play behaviour. *Ibis* 155:424-425.

BRANDGANZEN OP DE KORREL

Brandganzen mogen in NW-Europa niet worden bejaagd, maar in Rusland wel. In Zweden, Duitsland, Denemarken en Estland mogen ze lokaal worden geschoten op plekken waar de ganzen veel landbouwschade aanrichten; dit overkomt jaarlijks enkele duizenden vogels. Niet alle geschoten ganzen gaan ook daadwerkelijk dood. In een röntgenonderzoek van 247 wild gevangen Brandganzen in Denemarken bleek dat 13% van alle volwassen dieren en 6% van eerstejaars hagelkorrels bevatten. Op een totale populatie van 770 000 individuen betekent dat dat 96 000 dieren ooit door een jager zijn geraakt, maar daarbij niet gedood. Uitgaande van een vaste verhouding tussen het aantal dieren met schothagel en het totale aantal gedode dieren, die ze afleidden uit onderzoek aan Kleine Rietganzen, komen de onderzoekers uit op een schatting van het totale afschot van tussen 26 300 en 58 300 vogels per jaar. Omdat in Rusland geen goede jachtstatistiek wordt bijgehouden valt niet goed na te gaan of al dit afschot legaal in Rusland plaatsvindt, of ook illegaal langs de trekroute. De populatie brandganzen is toegenomen van 10 000 dieren rond 1950 tot ca. 770 000 nu, en groeit momenteel met 8% per jaar. Het berekende afschot komt uit op 3-7% van de huidige populatie. Dat is een niet onaanzienlijk deel, zeker gezien het feit dat de Brandgans niet voorkomt op de lijst van bejaagbare soorten van de EU vogelrichtlijn. De reden voor deze hoge afschotcijfers is dat Brandganzen zich vaak mengen tussen andere ganzensoorten die wel bejaagd mogen worden, en dat ze door jagers soms worden verward met andere soorten (vooral Canadese Gans).

Holm T.E. & J. Madsen 2013. Incidence of embedded shotgun pellets and inferred hunting kill amongst Russian/Baltic barnacle geese *Branta leucopsis*. European Journal of Wildlife Research 59:77-80.

IK HOOR, IK HOOR WAT JIJ NIET HOORT

Het vogelaarswereldje vergrijst. Kom naar een lezingendag van Sovon, NOU of WRN en het valt onmiddellijk op: de grijze koppen zijn in de meerderheid. Een jaar of vier terug berekende Sovon dat de gemiddelde leeftijd van hun waarnemers 54 was. Dat zal nu richting de 60 gaan. In Denemarken is dat niet anders. Van de leden van de *Dansk Ornitologisk Forening* (DOF) was in 2012 59% 60 jaar of ouder. Op zich geen probleem, ware het niet dat vermindering van het gehoor met een jaar of 60 begint en met de jaren ernstiger van aard wordt.

De Deen Bo Kayser, zelf 55 jaar oud, loopt al wat jaren mee in de puntentellingen van de DOF, maar ook zijn gehoor wordt er niet beter op. Voorafgaande aan het broedseizoen van 2012 liet hij zijn linker- en rechteroor testen en die pikten zelfs wat minder op van de hoge frequenties dan gemiddeld bij Deense mannen van 60-70 jaar. Om uit te vinden wat hiervan het effect was op waarnemingen in het veld telde Kayser twee routes met elk 20 telpunten met en zonder gehoorapparaat. Deze routes lagen in bos- en moerasgebieden van de reservaten Vaserne en Rude Skov, zo'n 15 km ten noorden van Kopenhagen.

Zonder gehoorapparaat bedroeg het percentage vogels dat op basis van geluid werd waargenomen 60%, maar met gehoorapparaat 69%. Over alle soorten berekend nam het aantal vogels dat Kayser hoorde met gebruik van een gehoorapparaat toe met 58%, van 409 naar 645 waarnemingen. Vooral van 17 soorten vogels die geluid produceren met een hoge frequentie van 4 kHz of meer nam het aantal waarnemingen toe: met 72%, terwijl de toename voor tien soorten met een lage frequentie van 2 kHz of minder maar 30% betrof. Van 26 vogelsoorten waarvan het geluid tussen 2 en 4 kHz lag nam het aantal waarnemingen toe met 64%.

Aangezien de gemiddelde leeftijd van de Deense waarnemers hoog is en

deze populatie verder vergrijst, zal ook het aantal waarnemers met gehoorverlies toenemen. Dat zal zijn weerslag hebben op de uitkomsten van vogelmonitoring, met name op de langlopende punttellingen van algemene broedvogelsoorten. Het ligt dan ook voor de hand dat Kayser aanbeveelt dat waarnemers van 60 jaar of ouder hun oren laten testen en bij een verminderd gehoor gehoorapparaten gaan gebruiken bij de broedvogelmonitoring. Misschien ook een aardig nieuw item voor de webwinkels van Sovon en Vogelbescherming?

Kayser B. 2013. Effekt af høreapparat på registrering af fuglestemmer. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 107: 208-210.